

Deglobalizáció, egyenlőtlenség és a zöld gazdaság*

Peter Sanfey

Fikret Čaušević:

Deglobalization, financial inequality, and the green economy

Routledge, 2023, 162 o.

ISBN: 9781032469058

Fikret Čaušević lebilincselő és felettébb aktuális könyvet írt a deglobalizációról, az anyagi egyenlőtlenségről és a zöld gazdaságról. A szerző, akit van szerencsém régi barátomnak tekinteni, a Szarajevói Egyetemen egyetemi tanárként közgazdaságtant és pénzügytant oktat, és ismert vezető szaktekintélye hazájának, Bosznia-Hercegovinának és a nyugat-balkáni térségnek. Jelenlegi kötete azonban ízig-vérig nemzetközi. Čaušević a világ szinte minden pontjára kiterjedő makrogazdasági adatok széles körét hívja segítségül érvei alátámasztására. Az eredmény egy egyszerre tömör és olvasható, ugyanakkor gondolatébresztő könyv, amely a globális különbségek és egyenlőtlenségek kíméletlen feltárásakor olykor sokkolónak is mondható.

A szerző megállapításai számos ismerős, de egyben megdöbbentő tény is tartalmaznak. Néhány példa ennek szemléltetésére: Közismert, hogy Kína devizatartaléka drasztikusan nőtt ebben az évszázadban, mégis meglepett, hogy a 2000. évi 166 milliárd USD-ről 2014 közepére e tartalékát 3,84 billió USD-re, azaz jóval több mint húszszorosára növelte. Vagy nézzük az országok vagyoni helyzetében mutatkozó különbségeket: az átlag az országok alsó decilisében fejenként mindössze 173 USD (2020-ban), míg a felső decilisben több mint 2,2 millió USD. Ami pedig az egy főre eső GDP-t illeti, érdemes felidézni, hogy annak ellenére, hogy számos fejlődő országban több évtizeden át rohamos növekedés volt megfigyelhető, a felső decilis országokban az egy főre jutó GDP 119-szerese az alsó decilisének.

Čaušević könyve hat fejezetre tagolódik. E könyvismertetőben röviden összefoglalom az egyes fejezetek fő mondanóját, majd kifejtem, hogy szerintem melyek a legfontosabb megfigyelések, adott esetben kitérve azokra a területekre, ahol a felhozott érveket a jövőben érdemes lehet átdolgozni vagy kiegészíteni.

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Peter Sanfey: EBRD, Nemzetgazdasági, stratégiai és szakpolitikai igazgatóhelyettes. E-mail: SanfeyP@ebrd.com

Az ebben a könyvismertetőben kifejtett nézetek kizárólag a szerző sajátjai, nem tükrözik az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) véleményét.

Az 1. fejezet tömör bevezetése után rövid, szelektív szakirodalmi áttekintést ad arról, hogy miként alakult a globalizáció és az anyagi egyenlőtlenség a jelen évszázad kezdete óta. A fejezet természetesen nagyrészt ismerős témákat taglal, úgymint a dotkomlufi kipukkanása 2000-ben, a globalizáció folyamatos erősödése az első évtizedben a pénzügyi világválságig, majd ennek nyomán a globalizáció szükségszerű újragondolása. A nemzetközi tőkeáramlás hiányosságairól és az adóparadicsomok pervazív szerepéről nemrégiben megjelent könyvek és tanulmányok vizsgálatát rendkívül hasznosnak találtam. *Damgaard és szerzőtársai*¹ különbségtételével élve, a „valós” és a „fantom” közvetlen külföldi tőkebefektetések (foreign direct investments, FDIs) közötti különbség olyan kérdés, amelynek véleményem szerint nagyobb hangsúlyt kellene kapnia. Az FDI-t sokszor minden fenntartás nélkül „jó” dolognak tekintjük, ennek azonban semmi értelme, ha nagy része egyszerűen jogi személyek valamely külföldi joghatóságba történő mesterséges bejegyzésén alapul, és az adóelkerülést célozza.

A 2. fejezetben kezdődik a könyv érdemi része, itt láthatjuk először nemzetközi kitekintésben a GDP-re vonatkozó nyers adatokat és azt, hogy hogyan változott a GDP a különböző országokban ebben az évszázadban. Čaušević egyszerű, de szemléletes módszert alkalmaz: azt vizsgálja, miként változott egy adott ország egy főre eső GDP-jének az egy főre eső GDP világátlagához viszonyított aránya. Meglepődve olvastam, hogy a jelen évszázad első évtizedében az egy főre jutó GDP növekedését tekintve az első 50 helyen álló ország kivétel nélkül feltörekvő és fejlődő ország volt. Hasonló mintázat figyelhető meg a második évtizedben. Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy 2020 végén a gazdasági egyenlőtlenség többé-kevésbé változatlanul a 2010-ben megfigyelt szinten állt. Szívesen olvastam volna többet erről az eredményről ebben a fejezetben. Az itt tárgyaltak jelentős része a legfejlettebb országokra és az ebben az időszakban a közöttük fennálló különbségekre összpontosít olyan változók tekintetében, mint a nettó tőkebeáramlás, a nem pénzügyi szektorhoz kihelyezett hitelek (credit to the non-financial sector, CNFS) és az államadósság. Az itt felsorakoztatott érvek nem győztek meg teljesen. A nem pénzügyi szektorhoz kihelyezett hitelek GDP-hez mért arányának növekedését például rossznak tekinti a szerző a GDP terén meglehetősen gyengén teljesítő országok esetében, mint amilyen Görögország vagy Olaszország, miközben a 2010 és 2020 közötti időszakban Kínában jelentősen megugrott ez a mutató, és így a világ második leggyorsabban növekvő gazdaságává vált. A fejezet az energetikai átállás és a fontos természeti erőforrások országok közötti eloszlásának hasznos áttekintésével zárul.

A 3. fejezet a világ pénzügyi eszközeit és forrásait vizsgálja. Ismét nagyon hasznosnak találtam az adatok egyszerű, nyers formában történő ismertetését. Čaušević bemutatja, hogy hogyan őrzi meg mind az eszközök, mind a források esetében a több mint

¹ <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2019/09/the-rise-of-phantom-FDI-in-tax-havens-damgaard>

50 százalékot birtokló Európa ezen a téren domináns szerepét, bár 2010 óta néhány százalékponttal csökkent ez az arány. Ezt követően ismételten felhívja a figyelmet az előző fejezetben elhangzottakra, miszerint fontos megvizsgálni a hitelezésre és a nettó tőkebeáramlásra vonatkozó adatokat. Mindezt összefüggésbe hozza a poszt-keynesiánus gazdaságelmélettel, ám ez a gondolatmenet nem teljesen kidolgozott, és talán el is lehetett volna hagyni ebből a rövid, főként adatokra épülő fejezetből.

A 4. fejezet tartalmazza az egész könyv fő gondolatmenetét: a GDP növekedését pénzügyi és környezeti változók változásainak összefüggésében mutatja be. Čaušević a Nemzetközi Fizetések Bankjának (BIS) adatbázisát felhasználva ezeket az adatokat 43 országra kiterjedően köti össze a Világbank GDP-re vonatkozó adataival. Lényegében a GDP növekedési ütemét súlyozza a pénzügyi hatékonyság mértékével (vagy a fejezet későbbi részében a környezeti fenntarthatósággal), majd a jelen évszázad mindkét évtizedére és a teljes 20 éves periódusra vonatkoztatva is összehasonlítja az országokat. Az elemzés mögött az a feltevés áll, hogy „jobban” teljesítenek másoknál azok az országok, amelyeknél az erős gazdasági növekedés csak korlátozott mértékű hitelnövekedéssel és lehetőleg nettó tőke kivittel, mintsem tőkebehozattal párosul. Izrael például azzal tűnik ki a többi ország közül, hogy 2000 és 2020 között alapvetően változatlan CNFS/GDP arány mellett ért el erőteljes GDP-növekedést, és míg 2000-ben nettó tőkeimportőr volt, 2020-ra már nettó tőkeexportőrré vált. Vessük ezt össze Franciaország helyzetével, amely az elmúlt két évtizedben vérszegény növekedés mellett 2000-től kezdve nettó tőkeexportőrből 2020-ra a világ harmadik legnagyobb nettó tőkeimportőrévé vált. Úgy vélem, hogy ez újszerű és tanulságos módja a GDP-re és a pénzügyi eszközök áramlására vonatkozó adatok vizsgálatának, de óva intenek attól, hogy túl nagy jelentőséget tulajdonítsunk ezeknek a mintáknak. Az országok gazdasági teljesítményének nemzetközi táblázatokban történő rangsorolása összetett feladat, nem ragadható meg egyetlen mérőszámmal. Ugyanez vonatkozik a fejezet későbbi részére, ahol a szerző a növekedési rátákat az üvegházhatásúgáz-kibocsátással súlyozza. A rangsor ismét hasznos információkkal szolgál, de nem feltétlenül ad teljes képet arról, hogy mely országok teljesítenek a legjobban a megújuló energiák fejlesztése és az éghajlatváltozás elleni küzdelem terén.

Az 5. és a 6. fejezet inkább az érvelésre helyezi a hangsúlyt, és kevésbé adatorientált, mint a korábbiak. Mindezek ellenére mindkét fejezetet élvezetesnek találtam, különösen a pénzügyi-technológiai vállalkozásokról szólót, amely nagyon jól összefoglalja az ezen a gyakran zavaros területen az utóbbi időben bekövetkezett fejleményeket. Különösen tetszett az utalás *Eichengreen trilemmájára*, nevezetesen arra, hogy lehetetlen egyidejűleg teljesíteni a digitális fizetőeszköz bevezetésének céljait, fenntartani a tranzakciók bizalmas kezelésének követelményét és biztosítani a pénzügyi stabilitást. Ez olyan tanulság, amely véleményem szerint szélesebb körű

elismerést érdemel, tekintettel az ilyen jellegű innovációkban rejlő lehetőségekről folyó, sokszor igen heves vitára.

Mindent egybevetve nagyon remélem, hogy ezt a könyvet sokan fogják forgatni. Rövid, könnyen olvasható még a laikus számára is, és tele van érdekes meglátásokkal és adatmintákkal. Nem kell egyetértenünk a szerző minden egyes következtetésével ahhoz, hogy a kötet elolvasása hasznunkra váljon, és kiindulási alapja lehessen a nagy gazdasági és pénzügyi trendekről, valamint a világ politikai döntéshozói előtt álló kihívásokról folytatott további kutatásoknak.